ПАМЕТНИКЪТ НА ХРИСТО БОТЕВ

Паметникът на Христо Ботев е първият паметник, изграден в Алеята на Възраждането, и четвъртият в града, изграден след Освобождението. Макар и организиран и заплатен главно от комитета "Българско Възраждане", през 1911 г. варненци гледали на паметника на Христо Ботев като на общоварненско дело и първа светлинка в тъмнотата на националната памет.

Една година преди това комитетът публикувал и спомените на град Варна, свързани с Ботев. Припомнили пролетта на 1876 г., когато на път за Цариград Ботев минал през Варна заедно със свищовлията Иваница Данчев, за да отидат в Цариград и да се срещнат тайно с тамошните българи и с екзарха на българите Антим I. Вестниците припомнят също така, че на връщане Иваница Данчев останал във Варна, а Ботев продължил към Браила, където на 5 май 1876 г. издал първия брой на в-к "Нова България". Припомнят също как на 17 май тръгнал с четата си да помага на въстаналия народ и как след като преминал Дунава при с. Козлодуй, той открил, че народът не е въстанал чак толкова, и затова се отправил към подножието на връх Камарата, където в топлата привечер на 20 май, след тежки боеве с черкези и башибозук, бил простелян в челото. После четата много лесно била разбита, властите заловили Иваница Данчев и го заточили в Мала Азия. Това припомнили на варненци вестниците от 1909 и 1910 г. и така разяснили причините, поради които комитетът ще посвети първия паметник в Алеята на Възраждането на личността на Ботев.

На 18 май 1910 г. в 10,30 ч. в Алеята на Възраждането близо до мястото на бъдещия паметник се събрал много народ.

Най-отпред се подредили кметът на града Иван Церов, митрополит Симеон, окръжният управител Димитър Ралчов, комендантът полковник Перикли Енчев, настоятелството на комитета "Българско Възраждане" и всичките му членове, в пълен състав се подредили културните, спортните, просветните и емигрантските дружества в града. Митрополит Симеон в съслужие с четирима свещеници осветил мястото на паметника, след това били произнесени много и тържествени речи, след тях високо и изразително инж. Бърнев прочел текста на Акт за полагане на основен камък, съчинен от него и изписан художествено върху пергаментова хартия от чертожника Георги Самсаров.

АКТЪТ ГЛАСЯЛ СЛЕДНОТО:

”В царуването на Негово Величество Фердинанд I-ий, Цар на Българите, на Августейшата му съпруга Нейно Величество Царица Елеонора и на Негово Царско Височество престолонаследника Княз Борис Търновски, днес, 18 май 1910 година в присъствието на Варненский Митрополит Негово Високо Преосвещенство Симеон Преславски, Варненски градски кмет Иван Церов, коменданта на гр. Варна полк. Перикли Енчев, настоятелството на комитета “Българско Възраждане” в гр. Варна в състав: председател – Харалан Николов, членове – инж. Бърнев и д-р Божидар Ючорманski, Андрей Муцев, Коста Ранков, д-р Трифон Иванов, д-р Панайот Ранков, арх. Дабко Дабков, инж. Филип Златаров, д-р Димитър Аршинков, представителите на всички културни дружества в гр. Варна и при стечението на варненското гражданство, тържествено се положи в Варненската приморска градина “Сан Стефанска България” основния камък на паметника в чест на великия български патриот поет-революционер Христо Ботев, който се е борил и пролял своята кръв за свободата на милото ни отечество”.

Изчитайки текста на Акта, инж. Бърнев навил пергамента, завързал го и го поставил тържествено в основния камък на паметника. Той представлявал заварена цинкова кутия, в която освен Акта за полагане имало и един екземпляр от устава на комитета “Българско Възраждане”, както и по един екземпляр от всички видове монети в държавата. Основният камък бил положен в дълбоко изкопана и иззидана дупка в североизточния ъгъл на бъдещия паметник.

Същия ден организаторите отпечатали и бюлетин, в който се казва: “На 27 юлий 1911 г., ден на освобождението на гр. Варна, подлежи да се открие самият паметник, вече приготвен от скулптора г. Ж. Спиридонов.”

По това време Жеко Спиридонов бил редовен преподавател в Рисувалното училище в София, познат като утвърден творец и педагог. На работата си върху бюстовия портрет на Ботев той гледал като продължение на сериозен творчески диалог с Варна, започнат няколко години преди това с паметника на граф Игнатиев в Градската градина. Творческите размисли на Жеко Спиридонов били кратки и свързани най-вече с еднаквата за всички художници несигурност дали освен прилика, творбата носи и духа на гениалния българин. Колебанията му напомнили твърде тези на Захари Стоянов, който, привършвайки през 1888 г. биографичната си книга “Христо Ботйов”, започнал да търси художник и гравьор, които да направят портрет на Ботев за титулната страница на книгата, тъй като както сега, така и тогава отпечатването на гравиран портрет ставало по следния начин: художник рисува портрета, прехвърля го върху стоманена или медна плоча, а гравьор със своите инструменти гравира портрета върху плочата, от която впоследствие се правят множество отпечатъци. Захари Стоянов намерил художник, възложил му рисунката, одобрил и гравьор. За модел на своя портрет художникът използвал известна фотография, направена в Румъния през 1875 г., на която Ботев е заснет в компанията на Иван Драсов, Никола Славков и един череп с кръстосани кости, револвер и сабя на масата. Трите приятели гледат в една посока, което е осигурило добро положение на главите и благоприятно осветление по техните лица. Ботев е застанал с обърнато наляво три четвърти лице и точно тази позиция на главата е била използвана от художника.

Браила, 1875 г.

Той изрисувал модела си точно по фотографското изображение – позицията на главата, гъстата черна коса и брада, двуредото палто със широките ревери, бялата колосана яка и елегантната папионка. Естествено след отпечатването се получил огледален образ, тоест лицето на Ботев е обърнато надясно, а не наляво, както е на фотографията.

Не можем да отминем трудностите, които ни е завещал художникът, рисувайки този най-първи портрет на Ботев. Завършвайки своята

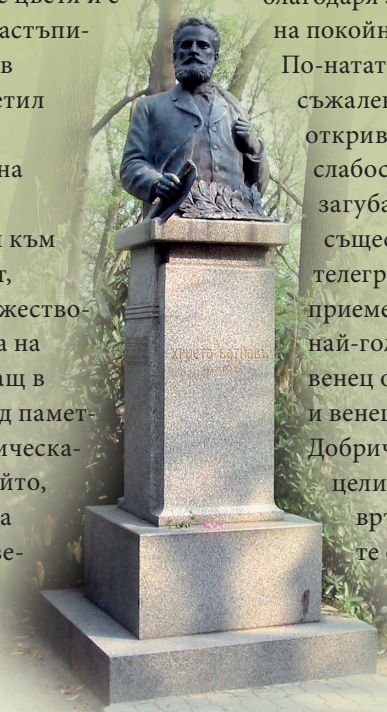
рисунка, той пропуснал да я подпише или да настоява името му да бъде изписвано заедно с това на лайпцигския гравьор Ф.А.Брокхауз. Можем само да гадаем кой от многото талантливи българи, изучили се в чужбина, е нарисувал великолепния портрет. Би могъл да бъде Антон Митов, който по това време учителствал, след завръщането си от Флоренция, или пък Петко Клисуров, който тъкмо завършвал флорентинската академия, а може да е бил и Никола Попов, който през 1888 г. учел във Виенската художествена Академия, и то в отдела за гравиране на метал при проф. Зоненлайтер. Този знаменит в Европа и забравен у нас художник е владеел до съвършенство техниката на гравиране със стоманени длета, за което през 1900 г. в Париж получил най-високото европейско отличие за гравюра Академическите палми – степен "Officier d'Académie". Разбира се, трябва да спомена и написаното от Н. Мавродинов през 1933 г. във връзка с изработения от Ж. Спиридонов бюст на Ботев, че "типът на главата е зает от фотографията и от литографията на Дембицки", без обаче да споменава къде и кога Дембицки е правил тази литография или къде той самият я е виждал. Така или иначе подпис около лика на Ботев няма, името на художника не се споменава никъде, но нека все пак, преди да се възхитим на майсторството на гравьора Ф.А.Брокхауз, който имал благоразумието да настоява името му да придружава всеки отпечатък, да спомена с благодарност и неизвестния български художник.

Жеко Спиридонов монтирал паметника в началото на юни 1911 г. В края на месеца няколкото варненски вестника отпечатали информации за предстоящото откриване, една от които гласи: "Паметника на Хр. Ботев, който е поставен в морската градина ще бъде открит на 27 того – деня на освобождението на гр. Варна. На откриването ще бъдат поканени всички близки роднини на героя и някои негови живи другари-четници. Дълг се налага на общинското управление и на комитета да поканят всички кметове от варненския окръг и някои по-видни граждани от Царството".

ПЪРВИЯТ ПАМЕТНИК В АЛЕЯТА

Вестниците от онова време още пазят радостта на варненци от откриването на първия паметник в Алеята. От 8 ч. сутринта на 27 юли 1911 година в алеята около паметника се събрали много хора, оглеждащи с нетърпение покрития с бял плат бюст и издигнатия до него малък павилион, тържествено драпиран и украсен с цветя и с националното знаме на върха. В настъпилата тишина митрополит Симеон в съслужие с трима свещеници осветил паметника и отслужил молебен за здраве. След това, както разказва на другия ден в-к "Светкавица":

"... г-н Харалан Николов пристъпи към покрития с бяла плащалница бюст, смъкна плащалницата и пред множеството изпъкна величествената фигура на милия и симпатичен Ботев, държащ в дясна ръка свит папирус". Реч пред паметника произнесъл учителят от Девическата гимназия г-н Божил Райнов, който, прочитайки гравирания на камъка стих "Този, който падне...", вдъхновено посочил, че най-истинското пророчество на Ботев се е сбъднало за самия него. Речта си г-н Райнов завършил с: "Хвала на българския герой–мъченик за свободата ни!", след което дал думата на г-н Харалан Николов да разкаже за намерението на комитета да открива по един паметник всяка година на 27 юни. Това предизвикало бурни аплодисменти.

Реч произнесъл и кметът Иван Церов. Искрено, до сълзи публиката се трогнала от телеграмата на Венета Ботева, изпратена до комитета и прочетена от председателя г-н Николов. Телеграмата започвала така: "Трогната от поканата за откриване паметника на покойния ми мъж, аз благодаря за признателността към заслугите на покойния".

По-нататък Венета Ботева изказвала съжаление, че не може да присъства на откриването на бюста поради "физическа слабост" и споделяла скръбта си от загубата на двете най-скъпи за нея същества – Христо и Иванка. В края на телеграмата тя моли г-н председателя да приеме и да предаде на комитета нейната най-голяма признателност. Поднесен бил венец от варненското основно учителство и венец от почитателите на поета от Добрич. Честването продължило през целия следобед. Хората си тръгвали и се връщали при паметника, музикантите от духовия оркестър на 8-и пехотен Приморски полк на два пъти си събирали инструментите и на два пъти, за радост на публиката, се връщали и продължавали да свирят. Вечерта в салона "Прошек" театрална трупа "Смях и сълзи" представила пиесата "Лов на мъже". Събраната сума актьорите предоставили на комитета за издигането на следващия паметник – на Васил Левски.